Θὰ εἶχα νὰ πῶ λίγα λόγια ἀκόμα γιὰ τὴν ἠθικὴ τῆς τέχνης. Ὁ κριτικός μου λέει πὼς δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ἕνα ἔργο ὡραῖο ποὺ νὰ μὴν εἶναι μαζὶ καὶ ἠθικό. Καὶ μὲ τὴν ὑπόθεση πὼς τοῦ ἀποδίδω μιὰ μπουρζουαδικὴ ἀντίληψη τῆς ἠθικῆς, μοῦ δίνει μερικὲς ἐξήγησες ποὺ θἄτανε καὶ περιττές. Κ' ἐγὼ προσθέτω πὼς κάθε ἔργο ὡραῖο εἶναι καὶ ἀναγκαστικὰ ἠθικό, ἀκριβῶς ἀπ' τὰ στοιχεῖα τῆς ὁμορφιᾶς του. Νὰ καὶ μιὰ διαφωνία ποὺ μοιάζει συφωνία.

Ὁ κριτικός μου τελειόνει μὲ μιὰν ἀποτροπίαση γιὰ μερικὰ πρόσωπα δραματικά, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται στὰ ἰδανικὰ τῶν κοινωνικῶν ἀνθρώπων, ποὺ προκρίνει κι' ἀγαπᾷ. Δὲν ὑποθέτω πὼς ὁ κριτικός μου στὴν ἀντίληψή του αὐτὴ δίνει γενικώτερη σημασία, ἀπ' τὴν προσωπική του ἐκτίμηση. Κάθε ἄνθρωπος ποὺ ζῇ, χαίρεται, ὑποφέρει, πολεμάει καὶ πεθαίνει μὲ τὸ φυσικό του καὶ μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζήσῃ στὸν κόσμο τῆς τέχνης, ὅπως ζῇ καὶ στὸν πραγματικὸ κόσμο. Κάθε πόνος ἀνθρώπινος καὶ κάθε ἀνθρώπινη χαρὰ εἶναι δεκτὴ στὰ Ἠλύσια τῆς τέχνης. Κάθε ζωὴ δυνατὴ γιὰ ἀδύνατη, ἡρωϊκὴ γιὰ λιγόψυχη, ροδοκόκκινη ἀπὸ ὑγεία γιὰ χλωμὴ ἀπ' τὴν ἀρρώστεια, ἔχει τὸ ἐλεύθερο νὰ καθρεφτιστῇ στὴ μαγικὴ λίμνη ποὺ ἁπλόνει κάτω της ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Σκοπὸς τῆς τέχνης δὲν εἶναι νὰ δώσῃ οὔτε πρόσωπα γιὰ μίμηση, οὔτε παραδείγματα γιὰ διδασκαλία. Μὲ τέτιο μέτρο τὰ ἐννέα δέκατα ἀπ' τἀριστουργήματα τῆς τέχνης ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦνε στὴ φωτιά. Κι' ἀπὸ τὸ ὁλοκαύτωμα αὐτὸ δὲν ξέρω ἂν θὰ εἶχε νὰ κερδίσῃ γιὰ νὰ χάσῃ ὁ κόσμος.

Ἀποχαιρετῶντας τὸν φίλο καὶ κριτικό μου θέλω νὰ πιστέψῃ πὼς ξεχνῶ ὁλότελα τὸ δικό μου ἔργο. Θέλησα μονάχα νὰ δώσω μερικὰ ἄρθρα ἀπ' τὸ αἰσθητικό μου credo. Ἔχω ὅλη τὴν ἀνεξιθρησκεία γιὰ τὰ δόγματα τῶν ἄλλων. Ὁ κόσμος εἶναι μεγάλος καὶ γιὰ τὶς ἰδέες τὶς δικές μου καὶ γιὰ τὶς ἰδέες τοῦ κριτικοῦ μου. Θὰ ἤθελα μόνο—ἂν μοῦ τὸ συχωροῦσε ὁ ἀγαπητός μου φίλος—νὰ τοῦ ἐπαναλάβω τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Ἀμλέτος στὸν γερο—Πολώνιο. Ὁ Βασιλικὸς εἶναι ποιητής. Ἔχει κι' αὐτὸς μιὰ κόρη ὄμορφη, τὴν τέχνη του. Ἂν λοιπὸν ἡ κόρη του εἶναι ὄμορφη καὶ τίμια, ἂς τὴ συβουλέψῃ νὰ μὴν ἀφίνῃ τὴν ὁμορφάδα της νἄχῃ πολλὰ νταραβέρια μὲ τὴν τιμιότητά της.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Σ. Ν. Τὸ παραπάνω ἄρθρο, δοσμένο ἀπὸ καιρὸ στὸ «Νουμᾶ» δὲν μπῆκε ὡς τώρα ἀπὸ πληθώρα ὕλης. Στὸ γενικὸ χαρακτῆρα ποὺ πῆρε ἡ συζήτηση ἀνάμεσα στοὺς συνεργάτες μας, θαρροῦμε πὼς δὲ βλάφτει ἡ ἀργοπορία.

ΓΥΡΙΣΜΟΣ

Τὸ γυρισμό σου καρτερῶ
σὰ σκλαβωμένο, ἄγριο χελιδόνι
ποὺ στὶς χινοπωριάτικες
πνοὲς ζητεῖ νὰ χαιρετίσῃ
ὄχι τὴ μοῖρα ποὺ γοργὴ
μὲ τὸ χειμῶνα ταῖρι της, σιμώνει
μὰ κάποιαν ἄνοιξη κρυφή,
ποὺ ἀνθεῖ στὴν πεθαμένη δύση.

ΕΣΠΕΡΙΤΗΣ

ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ

Ο ΜΕΛΙΣΣΗΣ

Εἶναι τὸ τζάκι παλαιϊκό, καὶ εἶναι ἀπάνουθες ξεσηκωμένα ἀπὸ χέρι τεχνίτη ποὺ θὰ σκάλιζε στὸ δάσο τὰ κέδρινα κανάτια, δυὸ γεράκια. Φαντάζουνε πὼς μάχουνται, μὲ τὰ φτερὰ ἁπλωμένα καὶ νυχοπαλεύοντας. Ἀχνίζει πάντα ἐδῶ, ἡ μουσκεμένη ἀπὸ χορταρίσιων ἄχνα πνοὴ τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τ' ἄχυρα ἀναμοδεύουντοι θησαυρωμένα στὸ ἀνάσασμα τοῦ βωδιοῦ. Σιγαλεμένη ζωὴ σκέπεται ἀπὸ τὶς ἀραδιαστὲς καλαμωτὲς ὅθε ἀνασταίνεται καὶ ζεῖ καὶ βασιλεύει τὸ κουκούλι, σὲ κυματίσματα λάτρας κ' εὐτυχισμοῦ. Οἱ τράβες καὶ οἱ σκεποδεσιὲς φέρνουνε κολλημένους σταυροὺς ἀπὸ λαμπαδίσια κομάτια καμωμένους, δείχνοντας καὶ σημαδεύοντας τὰ εὐκέλαια τῆς γενιᾶς, ὡς τὸ στερνὸ τοῦτο χρόνο. Ὁ γιοῦκος μὲ τὰ σκουτιὰ στέκει ἀπανωτὸς καὶ πλούσιος. Ἀσημοπιστόλα, κρέμεται κάπου, φλασκιὰ γιὰ μπαρουτόσκαγα καπνισμένα, κ' ἕνα μάτσο ξερὲς κοκκινοπιπεριές. Δυὸ τριχούσες κρέμουνται σὰ θεριῶνε τομάρια. Ἕνας ἀργαλειὸς στημένος κοντὰ ἐκεῖ φωτίζεται ἀπὸ τὸ λυχνάρι κρεμαστὸ σὲ λυχνοστάτη ψηλό. Ἡ Διαμαντούλα ὑφαίνει πανὶ πολύκρουστο, ποὺ ξεδιπλώνεται σ' ὀργιὲς ζωντανεύοντας σὲ παρδαλὲς χρωματισιὲς μιὰ χαρὰ τοῦ σπιτιοῦ, ὡσὰν καλοπροαίρετο στολίδι. Τὸ βώϊδι μαυρολογάει παράμερα, ἐκεῖ ποὺ σώνει ἡ πατωμένη μεριὰ τοῦ σπιτιοῦ, καὶ πότε-πότε ρήχνει φύσημα βαρὺ ποὺ τὸ χνῶτο του φτάνει καὶ φυσάει τὴ Διαμαντούλα ζεστὸ καὶ μυρισμένο, καὶ σεῖ τὰ γνέματα. Καὶ πότε-πότε μεγανόητο γητεύει τὴ σαΐτα καὶ σταματάει στὰ χέρια της, μὲ τὰ ματιάσματά του. Ἀποσπεροῦ μιὰ θεοτικὴ ματιὰ ἀγκαλιάζει τὸ σπίτι, καὶ φωτίζει τὴ Διαμαντούλα. Ἡ γρηὰ φαίνεται στὴ γωνιά, διπλωμένη σὲ σαΐσματα καὶ χράμια, νὰ κοιμᾶται ἀκουμπῶντας τὸ κεφάλι σὲ ψηλὴ προσκεφαλάδα. Μὰ κάποτες σειέται καὶ φαίνεται πὼς ταράζει τὴ Διαμαντούλα γιὰ νὰ ἰδῇ γιατὶ στομάτησε τὸ ὑφάσιμο. Τότες καὶ τὸ βώϊδι σαλεύει, γυρίζει τὸ κεφάλι, τηράζει κατὰ τὴ μεριὰ τῆς γρηᾶς γιὰ λίγο, κιαπὲ ξαναβυθίζεται, σὲ μεγανόητη σκέψη. Ἡ Διαμαντούλα στέκει συλλοϊσμένη καὶ σὰ ν' ἀκρουμαίνεται. Τραγούδι πέφτει στὸν ἀγέρα κομματιαστὸ καὶ πάσκει νἄρθει ὡς μὲ τὸ σπίτι τριγυρνῶντας, στὸ ἀγαθό του ἀραξοβόλι, ὡσὰν ἀνεμόσυρτο κελάϊδεμα. Τὸ ἀνάσασμα τοῦ βωδιοῦ ἀχνίζει στὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ ποὺ πέφτει θαμπὸ καταπάνου του, κ' ὁ καπνὸς τῆς φωτιᾶς δὲν ἀνακατώνεται νὰ τὸ θολώσει. Ἀκρουμαίνεται τηράζοντας πρῶτα ψηλάθε, μὲ σηκωμένα τὰ μάτια ὡσὰ σὲ προσευκή, κιαπὲ τὰ χαμηλόνει σιγὰ-σιγὰ σὰ νὰ φοβᾶται πὼς ὁ ἦχος βγαίνει ἀπὸ τὰ χτένια τοῦ ἀργαλειοῦ ἢ τοῦ μετοξοσκουληκιοῦ τὸ σάλεμα στὰ μουρόφυλλα. Ξάφνου τὸ βώϊδι σὰν ὀνειριασμένο μέσα στὴ βουβαμάρα μουκάνισμα θλιμμένο ἀφίνει. Ὕστερα τηράζει πρὸς τὴ Διαμαντούλα περίσκεφτα καὶ νοητικά, σὰ νὰ τὴν κράζει σὲ ἀνταμομίλημα βαθιό. Κείνη τρομασμένη γυρίζει καὶ τοῦ λέει : Μελίσση, Μελίσση ! καὶ ἡ φωνή της τρέμει ἀλλαγμένη. Ἡ γρηὰ μάνα σαλεύεται, κυτάζει τὴ Διαμαντούλα, κ' ὕστερα τὸ βώϊδι, χαμογελάει πικραμένα, καὶ ξαναπέφτει στὸ συλλοϊσμό της μουρμουρίζοντας :

«Βλογημένο ζῶ ποὺ δὲν κλείνεις τὰ μάτια ποτέ σου....Τί ν' ἀπεικάζει τάχα στὰ συλλοϊκά του.... Ἔχει καὶ φρένα καὶ πνοὰν ἀνθρώπινη....

Ἡ Διαμαντούλα : —κοιτάζοντας πάντα τὸ Μελίσση στὰ μάτια καὶ ζυγόνοντάς τονε καλλίτερα — Μιὰ λουρίδα ὀγρή....κατι σὰν κοκκινόμπλαβη χαραμιὰ φαίνεται στὸ κορμί του.... — Ὕστερα τονὲ χαϊδολογάει καὶ ἀγγίζει τὴ μεριὰ ποὺ ἀρχίζει ἡ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΞΕΓΥΜΝΩΜΑΤΑ*)

§ 8

Σουλιῶτες κι 'Αρβανιτισμός.

Τὸ περίλαμπρο μνημεῖο ποῦ τοὺς ἀξίζει τοὺς Σουλιῶτες δὲ στήθηκε ἀκόμα μέσα στὴν Πρωτεύουσα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἴσως θὰ στηθῇ ὅτα λείψουνε μερικοὶ ποῦ καμώνουνται πῶς εἶναι πρωτοστᾶτες καὶ λαμπαδηφόροι του, ὅμως τῶχουνε γιὰ καταφρόνιο ν' ἀκούσουν πῶς συγγενεύουνε μ' Ἀρβανίτηδες, μάλιστα ὅταν εἶναι Ἠπειρῶτες, ποῦ Ἠπειρώτης δὲ γίνεται νὰ ὑπάρχῃ δίχως τὴν ἀρβανίτικη αὐτὴ συχρωματωσιά, τὴν καθιερωμένη καὶ τὴ σφραγισμένη ἀπὸ τὸν ἡρωϊσμὸ τῶ μισοαρβανίτηδων τοῦ Σουλιοῦ. Ὡς τόσο ἐκεῖνοι οἱ μερικοί, ποῦ, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, δὲν ἀρνιοῦνται τὸ Σουλιώτικο τὸν ἡρωϊσμό, ὅταν ὅμως τοὺς ὀνομάσῃς κι αὐτοὺς ὄχι μισούς, μὰ ἂς εἶναι κ' ἕνα τέταρτο Ἀρβανῖτες, τὸ σκιάζουνται. Τέτοια εἶναι τὰ δικά μας, ὡς καὶ τὰ πιὸ ἱερά. Στὴν ἀπανωσιά, καὶ πάντα μπερδεμένα. Ὁ Σουλιώτης, ποῦ εἶναι ἥρωας, δὲν πειραζει καὶ νὰ τὸν πῇς Ἀρβανίτη. Ἐμεῖς ὅμως, ποῦ ὁ ἡρωϊσμός μας ἀκόμα δὲ δοκιμάστηκε, δὲ συφέρνει νὰ τὸν κολνᾶμε ἀπάνω μας τὸν ἀρβανιτισμό, παρὰ καλλίτερα νὰ λεγόμαστε καθαροὶ Ἕλληνες, ταπεινώνοντας ἔτσι, καὶ μέσα στὸ νοῦ μας καὶ στὸν ἔξω κόσμο, ἕνα στοιχεῖο ποῦ ἡ ἱστορία μᾶς τἀπόδειξε πῶς εἶναι τἀφρόγαλα τοῦ Νέου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Αὐτὲς τὶς παρατήρησες δὲ θὰ τὶς ἔκαμνα ἃ δὲν ἔβλεπα τὶς προάλλες ἐπίσημη διακοίνωση τοῦ Ἠπειρώτη Γραμματέα τῆς Ἑταιρίας «Ὁ Ἑλληνισμὸς» νὰ διαμαρτυριέται ποῦ ὁ κ Ι. Γεννάδιος ὀνόμασε τοὺς Ἠπειρῶτες Ἀρβανῖτες, καὶ πρῶτο τὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος. Ἔτσι τονὲ φαντάστηκε ὁ Γραμματέας τὸν Ἑλληνισμό. Ἀκαδημαϊκὸ πρᾶμα, κι ὄχι ἀληθινό.

Ὅμως εἶναι πολὺ παρηγορητικὸ νὰ βλέπουμε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὄχι μονάχα τὸ Γεννάδιο, ποῦ μὰ τὴν ἀλήθεια τιμή του, μ' ὅλο του τὸ δασκαλισμὸ νὰ νοιώθῃ μέσα του τέτοια σημαντικὴ ἀλήθεια, μὰ καὶ δυὸ ἄλλους κορυφαίους μας, ποῦ μ' ἀκόμα πιὸ πραχτικὸ καὶ πιὸ ἀνεξάρτητο μάτι συνηθίζουνε νὰ κοιτάζουνε τὰ ἐθνικά μας. Τὸν Ἠπειρώτη τὸν Ἀλέξαντρο Πάλλη, ποῦ πρῶτος τὸ φώναξε, κ' εὐκαιρία δὲν ἀφίνει νὰ μὴν τὸ ξαναφωνάξῃ πῶς εἶναι Ἀρβανίτης, ποῦ ὑπογράφεται Ἀρβανίτης, ποῦ ὡς καὶ ζουγραφίστηκε φορῶντας Ἀρβανίτικη φορεσιά, μὲ τάντρίκιο ἐκεῖνο θάρρος ποῦ ριζώνει καὶ στεριώνει τὶς μεγάλες ἰδέες καὶ τὶς κάνει ἐθνικές,—καὶ τὸ μεγάλο μας τὸ φωτοδότη ἀπὸ τὸ Παρίσι, ποῦ τὸ κάτω κάτω σ' αὐτόνα χρωστᾶμε ὅση ἀλήθεια μποροῦμε καὶ βλέπουμε σὲ πολλὰ ἐθνικά μας σήμερα, κι ὅσα ψεύτικά μας εἴδωλα τσακίζουμε. Πολλὲς φορὲς λοιπὸν τηρῶντας τον κι ἀκούγοντάς τον αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, πολλὲς φορὲς ἐρευνῶντας τὴν ψυχή του, καὶ ξανοίγοντας ἐκεῖ μέσα ἀπέραντη ἀγάπη τῆς ἀλήθειας, ἀπέραντη γενικὴ ἀγάπη, ἀδάμαστη θέληση καὶ δύναμη νὰ ἐφαρμώζῃ τὶς φωτερές του ἰδέες, συλλογίστηκα πῶς καὶ μέρος μονάχα νὰ κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς Ἀρβανῖτες προγόνους του, πάλε μεγάλη ἡ δόξα τοῦ Ἀρβανιτισμοῦ.

Εἶναι καιρὸς νὰ τὴν ξετινάξουμε κι αὐτὴ τὴν ἐλεεινὴ πρόληψη μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες. Καιρὸς νὰ τοὺς

*) Ἡ ἀρχή του στὸν ἀριθ. 281.

λουρίδα ἡ κοκκινόμπλαβη Θὲ καὶ σῶσε !—τὸ χέρι της ματώνεται, ὁ Μελίσσης ἀναταράζεται καὶ τρεμουλιάζει τὸ πετσί του ὡς τὴν οὐρά· γυρίζει τὸ κεφάλι θλιμμένα καὶ βλέπει τὴ Διαμαντούλα ποὺ τοῦ μιλάει σιγαλά : Μελίσση μου, πῶς μοῦ τὄπαθες ; Νόημά χεις καὶ δὲ σκούζεις ; Λαβωματιὰ σὲ μάτωσε ἀπ' ὀχτρικὸ λεπίδι ; Τί ἔχεις Μελίσση μου καὶ κλαῖς ; Ποῦθε νάρχέψω νὰ στὸ εἰπῶ, μὴν εἶν' ὁ ἀφέντης μας λωβὸς καὶ δίβουλα βαρέθηκε, ἐκεῖ κ' ὁποῦ ἐκαμάτευε ; Τ' ἀποσπεροῦ νὰ ποψιαστῶ πῶς αἷμα ἐχυσώθη σπίτι μας, καὶ γδίκιωσην ἐπήρανε στὸ ἀγαθὸ ζῶ καὶ στὸ κορμὶ τοῦ βλογητοῦ καματεροῦ ;

(Σκίρνει τὰ νύχια της στὰ μάγουλά της καὶ μοιρολογάει Ὁ Μελίσσης ἀναφυσάει πονετικὰ) : Καλὲ Μελίσση, τὄλπιζες τέτοια χωσιὰ νὰ μᾶς γενῆ καὶ νὰ μᾶς ἐλαβώσουνε τὸν ἀκριβό μας ζευγοτὴ ποὺ θλίβερα ἐμουκάνιζε στὰ πέριπρα, κ' εἴτανε ὁ στόλος χωραφιοῦ καὶ ὁ ζῆλος εἴταν τοῦ ζευγᾶ, σ' ἀξιάδα καὶ ξετίμωμα.

(Ὁ Μελίσσης πάντα θλιμμένα τὴν τηράει καὶ φυσάει βουρκωμένος, κι' ἀπὸ τὴν πληγή του ἀργοτρέχει τὸ αἷμα, βάφοντας καὶ τὰ ξανθὰ τ' ἄχυρα. Ἡ γρηὰ σηκώνεται σιγά, καὶ τυλιγμένη σὲ τριχούσα ζυγόνει τὴ Διαμαντούλα φωτίζοντας μὲ δαδί).

Ἡ Γρηά : Διαμάντω τ' εἶναι ἀποσπεροῦ ; Τὸ σπίτι μας ἐβούλιαξε στὴν κατουγῆς, μύρεται καὶ θρηνολογάει ;

Ἡ Διαμαντούλα : Καλὲ μάννα ἐμουκάνισε καὶ θλίψη μὲ κυρίεψε γιὰ τὸ Μελίσση μας, κ' ἤρθα ταὴ νὰ βαλω του νειοθέριστη κοντά....

Ἡ Γρηά : Γιὰ ἀγροίκα μαυροθυγατέρα, νὰ σὲ εἰποῦ· μοῦ φάνταξε πὼς ἔχεις λόγια θλιφτὰ στὸ νοῦ μου· εἶπε καλὰ καθούμενα καὶ μοιρολόϊ νὰ λέει, ὑφαίνοντας κρούσταλλα πανιά· ξωθειός ! Τέχεις ; Μίλα μου, τί τὰ δόντια δὲν τἄχω ἀκέρια καλομιᾶς τρίζουνε καὶ ξεπέτσιωσαν οἱ ἀνατριχίλες τὸ κορμί — (σκύβει καὶ τὴν τηράζει στὰ μάτια). — Ἀμὴ σὺ κλαῖς τί σοὔρθε ; Μὴ τὸ πανί σοῦ ἐστόμωσε καὶ σοῦ κομπιάζει ; Μίλα μου λέω τ' ἀποσπεροῦ μὴ θὲς νὰ ξεψυχήσω.

Ἡ Διαμαντούλα : Μαννούλα, μᾶς τὸ βάρεσαν :

Ἡ Γρηά : — πετῶντας πάνωθέ της τὴν τριχούσα καὶ ξετάζοντας καλὰ-καλὰ τὴ Διαμαντούλα — Ποιό ;. ..

Ἡ Διαμαντούλα : Τὸ Μελίσση

Ἡ Γρηά : —(γελῶντας γέλοιο βιαστικὸ καὶ τρέχοντας κοντὰ στὸ Μελίσση.) — Χαρὰς στὸ αἷμα καὶ τιμὴ σὲ δκῦτον ποὺ τὸ πῆρε !..(Ψάχνει χαϊδεύοντας τὸ Μελίσση νάβρη τὴν πληγή του. Ὁ Μελίσσης ἀνατριχιάζει στὸ γγίξιμό της καὶ φυσάει βαρειά). — Φέρε νερὸ νὰ πλύνουμε τὸ λαβωμένο θυγατέρα· ἔτσι βαθειὰ μεσάνυχτα ν' ἀνοίξει καὶ ἡ πληγή τους..... Μὴν κλαῖς, κάλιο τραγούδαγε τὸν ὅμορφο λεβέντη καὶ μοιρολόγα τοὺς ὀχτρούς....τὸ λαβωμένον ἄστερα ποὺ τὸ μουκάνισμά του ἀναθυμοῦσεν ἔργατα....εἴτανε ἡ θλίψη μας βαρειά, σ' ἕνα καλύβι σκέπη μας, κ' ἦρθε τὸ χέρι ἀνθρωπινὸ νὰ μᾶς τὸ πάρει.... Τέτοια νυχτιά, κ' ἐπόθουνα στὸν ὕπνο μου νὰ ἰδῶ τοὺς πεθαμένους, γιατὶ μονάχα ταφερὴν εὐκιόμουνα τὴ σιγαλιὰ μέσα στ' ὀνείριασμά μου....Καὶ τὸ καλύβι ἐσείστηκε δεύτερη παρουσία....Χαιράμενοι νἄναι οἱ ὀχτροί.... (Ἤσυχα πλένει τὴν πληγὴ τοῦ βωϊδιοῦ ποὺ κεῖνο ἀναστενάζει Ὕστερα ἡ γρηὰ κλαίοντας ἔρχεται καὶ πέφτει στὰ στρωσίδια της λέοντας :) — Καληνύχτα σου ἀφέντη μου κι' ὁ θειὸς νὰ τοὺς σχωρέση...—(καὶ γυρίζει τώρα στὴ Διαμαντούλα.) — Κυρά μου πλάγιασε καὶ σὺ κιόλο σὲ καλοσύνη ἂς γείρῃ ὁ νοῦς σου... Θέ μου, καὶ γδίκιωσέ μας....

Ἡ Διαμαντούλα : (ἔρχεται καὶ κάθεται πάλε στὸν ἀργαλειὸ περίθλιφτη· κάνει δύναμη νὰ ὑφάνει, μὰ τὸ χέρι της τρέμει στὴ σαίτα· ἀκρουμάζεται πάλε· ἡ γρηὰ πέφτει σὲ ὕπνο βαθὺ μισοκλαίοντας ἀκόμα· καὶ ἡ Διαμαντούλα φαντάστηκε πὼς ἀγροικάει πάλε τὸ τραγοῦδι· τῆς φάνηκε πὼς κείνη τὸ φτιάνει μὲ τὴ φαντασιά της· κι' ἄρχεψε νὰ ὑφαίνει γιὰ νὰ τὸ ξεχάσει, μὰ τὸ τραγούδι ἔλεε). — Κόρη ποὺ εἶσαι στὸν ἀργαλειὸ καὶ ὑφαίνεις καὶ ξεϋφαίνεις ξερὸν ἄντρα θενὰ πάρεις : Ἔτσι ὅπως στὸ παραμύθι. (Ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὸν ἀργαλειὸ σὰ νὰ τὴ σαΐτεψε φαρμακερὰ ἡ σαΐτα. Κοκκαλιάσανε τὰ χέρια της, τὰ χείλια της πανιάσανε, μούδιασε ἡ ραχοκοκκαλιά της. Ὁ Μελίσσης τὴν ἐκύταζε τώρα πεσμένος στ' ἄχυρο τὸ σκόρπιο κι' ἀναχάραζε. Συλλογίστηκε πὼς ὁ Μελίσσης καμάτευε ὁλημέρα μὲ τὸ Σαμπάτη. Ζύγωσε τὸ Μελίσση καὶ ξαφνικὰ ἐφώναξε). Μάννα καὶ μᾶς ἐφάγασι ! Μάννα διπλορημάξαμε. Μὴν ἐσκοτώθηκ' ὁ καλός, ἡ ὀλπίδα μου κι' ἀπαντοχή ;

Ἡ Γρηά : Τ' εἶναι το πάλε τὸ κακό, καὶ ξεμολόγησέ το μου, μὴ ἀνοίξει ἡ γῆς νὰ μᾶς ἐπιεῖ : Ποιόνε ἀπεικάζεις καὶ τὸν κλαῖς μὴ δὰ τὸν ἄρραβῶνα σου ;

Ἡ Διαμαντούλα : (Χαϊδεύοντας τὸ Μελίσση). Πές μου το ἐσὺ πριμοῦ τὸ εἰπῶ, πριμοῦ τ' ἀκούσω ἀπ' ἄλλουθες, πές μου το μὲ τὰ μάτια σου..... Πῶς γύρισες τ' ἀποσπεροῦ στῆς κατουγῆς τὴ στράτα. Πές μου το μὲ τὸ νόημα Μελίσση....— (σκύβει καὶ κυτάζει στά μάτια τὸ Μελίσση).

Ἡ Γρηά : Κακὸ μὴ βάνεις μὲ τὲ νοῦ...: Συφοριακά, νὰ πέσουνε στῆς ὄχτρητας τὸ σπίτι....

Ἡ Διαμαντούλα : Ποὺ δὲν ἐστάθη μπορετὸ τἀποσπεροῦ γιὰ νἄρθῃ....Τὸ ζῶ νὰ γείρει μοναχό..... καὶ ἀδικοσκοτωμένο.... — (Μιὰ φωνὴ βγαίνει ἀπὸ τὴν πέρα ράχη τοῦ λαγκαδιοῦ καὶ ἀνεμοβουΐζει φτάνοντας ὡς τὸ χωριό).

Ἡ Φωνὴ λέει : «Χωριανοί ! .... ξυπνᾶτε καὶ γροικᾶτε με !....Πέστε πὼς ἐσκοτώσανε στὸ ρέμα... τὸ Σαμπάτη....νὰ δράμουνε ἀπὸ τὴ γενιά....κι' ὅσοι δικοὶ τοῦ πᾶνε....»

Ἡ Διαμαντούλα (πέφτει μπρὸς στὸ Μελίσση κοντά, καὶ κεῖνος ἀφίνει τρία μουκανητὰ μακρυά, παραπονιάρικα).

Ἡ Γρηὰ λέει : Τὄβλεπα καὶ τὄλεγα τ' ἀποσπεροῦ. Κόρη ποὺ εἶσαι στὸν ἀργαλειὸ καὶ ὑφαίνεις καὶ ξεϋφαίνεις ξερὸν ἄντρα θενὰ πάρεις....

ΣΠΗΛΙΟΣ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΑΡΑΣΤΡΑΤΙΣΕ ΚΑΙ ΧΑΘΗ....

Ἡ μάννα της ἀργὰ κατὰ τὸ δεῖλι
μ' ἕνα μικρὸ στὸ χέρι της καλάθι
γιὰ χόρτα τὴ φτωχὴ τὴν εἶχε στείλει
κ' ἐκείνη παραστράτισε καὶ χάθη....

Μόνη μεσ' τὰ σκοτεινιασμένα βάθη
τοῦ δάσου, ποὺ τριζοβολοῦν οἱ γρύλλοι.
Νύχτα ! ψυχὴ καμμιά ! Τρομάρας πλάθει
ὁ νοῦς στοιχειά, χλωμιάζουνε τὰ χείλη.

Σὲ μιᾶς ἐλιᾶς τὴ ρίζα ἀκκουμπισμένη
ἀκίνητη, βουβὴ σὰν πέτρα μένει.
Τὰ μάτια της τὰ μαῦρα ὁλανοιγμένα

ἀπὸ τὸν τρόμο, ἀσάλευτα κοιτάζουν
τἀμέτρητα πουλιά, ποὺ εὐτυχισμένα
μεσ' τῶ δεντρῶνε τὰ κλαδιὰ κουρνιάζουν.

ΜΕΛΙΚΕΡΤΗΣ

πείσουμε τοὺς Ἀρβανῖτες πῶς εἴμαστε γνήσιοι ἀδερφοί τους, πῶς οἱ μεγαλήτερες δόξες τους εἶναι καὶ δόξες μας, ὅπως τὰ μεγαλήτερά τους ψεγάδια σταθηκανε καὶ ψεγάδια μας. Καιρὸς εἶναι, καὶ δὲν πρέπει νὰ χαθῇ αὐτὸς ὁ καιρός, ἐπειδή, μὴν τὸ ἀφιβάλλετε, θὰ φύγῃ ἀμεταγύριστα.

Ἂς ἐρθουμε τώρα στοὺς Ἀρβανίτικους ἡρώους τοῦ «Σουλιώτικου Βράχου», σὰν ποῦ τὸν ὀνόμαζε ὁ Ἄγγλος ὁ ψαλτης τους.

§ 9

Σουλιώτικοι Πόλεμοι.

Ἀπὸ ποῦ περίμεναν βοήθεια οἱ Σουλιῶτες ὅταν ξεσπαθώσανε κατάπανω τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ; Ἀπὸ τὴν ψυχή τους, καὶ γιὰ δαῦτο γενήκανε μεγαλόψυχοι. Ἀπὸ ποιά βιβλία κι ἀπὸ ποιά λεξικὰ τὸν ἔβγαλαν τὸν ἡρωϊσμὸ ποῦ τοὺς δοξασε ; Ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς ψυχῆς τους κι αὐτόνε. Λὲς κ' ἡ ἀγαθή μας ἡ Μοῖρα τοὺς εἶχε στημένους ἐκεῖ ἀπάνω νὰ μᾶς διδάξουνε τὸ πῶς καὶ μὲ τί μέσα πρεπει νἀγωνίζεται ἕνας λαὸς γιὰ τὴ λευτεριά του, καὶ τι λογῆς θυσίες χρειάζονται γιὰ τέτοιους ἀγῶνες. Πῆρε τὸ Ἔθνος τὸ παράδειγμά τους κατόπι καὶ τὸ ἐφάρμωσε. Μισὰ κι ἄτελα πάντα, μὰ φιλοτιμήθηκε νὰ τοὺς μοιάσῃ, καὶ κάμποσες φορὲς τὸ κατάφερε. Θὰ τὸ καταφερνε πιὸ τέλεια κι ἀκόμα πιὸ δοξασμένα, ἂν ἀκολουθοῦσε σ' ὅλα τὴν ἁπλῆ κι ἄδολη Σπαρτιατικὴ ἀρετὴ ποῦ τοῦ ξαναφέρανε οἱ Σουλιῶτες, ἀντὶς νὰ τὴν προσμένη ἀπὸ δασκαλήσια διδάγματα.

Ἐπειδὴ ὁ ἱστορικός μας σκοπεύει νὰ ξανάρθῃ ἀργότερα στὰ κοινοτικά, στὴν καταγωγὴ καὶ στὸν ἐθνικὸ χαραχτήρα τῶ Σουλιωτῶνε,σταματοῦμε κ' ἐμεῖς στὰ λίγα αὐτὰ γενικά, κ' ἐρχόμαστε ἀμέσως στοὺς ἀγῶνες τους μὲ τὸν παντοδυναμο τότες Ἀλῆ, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς δηγηθοῦμε, ἀφοῦ δηγητικὸς δὲν εἶναι ὁ σκοπός μας· μὰ γιὰ νὰ θυμίσουμε στὸν ἀναγνώστη ὅσα σώνουνε γιὰ νὰ νοιώσῃ, πόσο μεγάλοι σταθήκανε οἱ Σουλιῶτες ποῦ τὸν πολεμήσανε, ἄρα πόσο ἀσήμαντοι ὅσοι τονὲ φοβηθήκανε, καὶ πόσο ταπεινοὶ καὶ κακορίζικοι ὅσοι τονὲ βοηθήσανε, ἢ μὲ προδοσίες, ἢ μὲ τάρματά τους, ἢ καὶ μὲ τὴν πέννα τους κάποτες.

Ἀφίνουμε τοὺς παλιοὺς ἀγῶνες τῶ Σουλιωτῶνε μὲ τοὺς Τούρκους στὰ Ρούσικα τὰ σεφέρια, καθὼς καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἀλῆ στὰ 1790 καὶ 1792. Οἱ καθαυτὸ οἱ ἀγῶνες τους, ποῦ σταθήκανε ἡ δόξα τους κι ὁ ξολοθρεμός τους, γενήκανε στὰ πρῶτα τρία χρόνια τοῦ δέκατου ἔννατου αἰώνα. Ἐνάμιση χρόνο τοὺς πολιορκοῦσε ὁ Ἀλῆς, καὶ μόλις τότες βρεθήκανε μερικοὶ Μπέηδες νὰ συμμαχήσουνε μαζί τους, βχρεμένοι κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴν τυραννία του. Ἐκεῖνος ὅμως, ἄλλους μὲ χρήματα, ἄλλους μ' ἄλλα μέσα τοὺς ξέκαμε, καὶ μείνανε πάλε ὁλομόναχοι οἱ Σουλιῶτες. Τοὺς ἔλυωνε ἡ πεῖνα κ' ἡ δίψα, ὅμως μέσα στὰ τόσα βάσανά τους, μήτε τὴ φυσική τους ἐκείνη παιχνιδιάρικη λαφράδα δὲ λησμονούσανε. Εἶναι γνωστὸ τὸ ἱστορικὸ τοῦ γαδάρου ποῦ τοὺς πῆρε ὁ ἐχτρός, καὶ στειλανε Τοῦρκο αἰχμάλωτο ἀντὶς χρηματικὸ ποσὸ νὰ τὸν ξαγοράσουνε. Βρέθηκε στὸ τέλος κάποιος ἄθλιος Γούσης καὶ τοὺς πρόδωσε, κ' ἔπεσε τὸ Σούλι ὕστερ' ἀπὸ τρία χρόνια τιτανήσιους ἀγῶνες.

Ὅμως ἴδιοι οἱ Σουλιῶτες ἀκόμα δὲν ἔπεσαν, ἐπειδὴ τοὺς βρίσκουμε κατόπι τραβηγμένους στὴν Ἁγιὰ Παρασκευή, ποῦ καινούρια πολιορκία τοὺς ἔφερνε τὰ ἴδια καὶ χερότερα βάσανα. Ἔκαμαν τέλος τὴν περίφημη τὴ Συθήκη τους μὲ τὸν Ἀλῆ, καὶ μοιρασμένοι σὲ τρία σώματα, μίσευαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Φοβερὸς κι ἀξέχαστος μισεμός. Ἔμεινε στὴν Ἁγιὰ Παρασκευὴ ὁ παράξενος ἐκεῖνος ὁ καλόγερος